

Pohádky ve světle duchovní vědy

Rudolf Steiner

veřejná přednáška, Berlin, 6. února 1913 (GA 62, str. 321nn)

Jsou různé okolnosti, pro něž se jeví jako troufalé hovořit právě o pohádkách ve světle duchovní vědy. Jednou z nich je obtížnost předmětu, neboť prameny v lidské duši, z nichž vyvěrá nálada pohádek, skutečná, pravá nálada pohádek, musíme v této lidské duši hledat tak hluboko, že metody duchovního bádání, které jsem nejednou popisoval, se musí ubírat složitými a dlouhými cestami, než je možné nalézt právě tyto prameny. Prameny, z nichž vyvěrají skutečné, pravé pohádky, promlouvající k nám kouzelnou řečí ze všech staletí lidského vývoje, spočívají v lidské duši mnohem hlouběji, než se člověk domnívá.

Druhou okolností je ta, že právě vůči kouzelné řeči pohádek máme zvýšenou měrou pocit, že úvahou, myšlenkovým pronikáním do podstaty pohádky se pro duši zničí to, co je na pohádce elementární, její původní dojem, ba celá podstata jejího působení. Jestliže o vysvětleních a komentářích básnických skladeb soudíme, a to plným právem, že jsou zhoubou pro bezprostřední estetický dojem, pro bezprostřední živý dojem, který má skladba vyvolávat, nechá-li ji člověk na sebe prostě elementárně působit, pak bychom ještě mnohem méně měli žádat vysvětlení v případě onoho nekonečně jemného a nekonečně kouzelného tkaniva skladeb, jež v podobě pohádek vyvěrají ze zjevně tak hlubokých a nezbadatelných pramenů národní duše nebo duše jednotlivých lidí. Je tomu skutečně tak, jako kdyby člověk zničil květ rostliny, jestliže by svou soudností chtěl zasahovat do toho, co z lidské duše vyvěrá natolik prapůvodně jako tyto pohádkové skladby.

Přesto se zdá, že na jedné straně mohou metody duchovního bádání přinejmenším do jisté míry osvětlit ony oblasti duševního života, z nichž vyvěrají pohádkové skladby a pohádková nálada. Na druhé straně se zdá, že zkušenost hovoří i proti druhé výhradě. Právě proto, že prameny pohádky a pohádkové nálady musíme hledat tak hluboko v duši, dospíváme čistě na základě zkušenosti k přesvědčení, že to, co můžeme poskytnout jako duchovně-vědecké vysvětlení, zůstává přece jen pouze něčím, co se zmíněného pramene dotýká tak zlehka, že tímto bádáním nejenže není zrušeno, ale právě naopak - to významné, bytostně hluboké v lidské duši, z něhož vyvěrá pohádková nálada, je takové povahy, že máme pocit, že věci, které tu spočívají, jsou v kterýkoli okamžik pro tuto lidskou duši přece jen natolik nové, natolik individuální, natolik původní, že by je člověk sám vyjádřil nejraději něčím na způsob pohádky, protože cítí, že z těchto hlubokých pramenů nic jiného promlouvat nedokáže.

Mohlo by tomu být veskrze tak, že je to zcela přirozená nálada, když někdo, kdo se podobně jako Goethe vedle své umělecké činnosti pokoušel proniknout hluboko do pramenů a základů bytí a nyní chce lidské duši poskytnout nejhlubší prožívání, nesáhne po teoretickém výkladu a svým bádáním nezničí pramen pohádek; když právě tehdy, získá-li vhléd do tohoto pramene, sáhne pro ty nejvyšší výpovědi a prožitky lidské duše přirozeně zase po pohádce. Tak to učinil Goethe ve své *Pohádce o zeleném hadu a krásné Lilii*, když chtěl

svým způsobem vyjádřit ony hluboké prožitky lidské duše, které Schiller v *Listech o estetické výchově člověka*² vyjádřil více filosoficky abstraktně. Právě povaha pohádek s sebou nese to, že vysvětlení pohádek a jejich porozumění nikdy nedokáže zničit tvořivou náladu vůči pohádkám, neboť ten, kdo se k uvedeným pramenům snaží proniknout ze stanoviska duchovní vědy, zjistí něco velice zvláštního. Kdybych měl říci vše, co bych rád řekl o podstatě pohádek, musel bych přednést mnoho přednášek. Proto dnes bude možné uvést jen několik náznaků a výsledků bádání.

Kdo se k uvedeným pramenům snaží proniknout ze stanoviska duchovní vědy, zjistí totiž, že tyto prameny pohádkových skladeb spočívají v lidské duši mnohem hlouběji než prameny tvořící a duchovnost požívající duše, která se realizuje v ostatních, i těch nejúchvatnějších uměleckých dílech, například v těch nejdojemnějších tragediích. Tragedie ztvárňuje to, co může lidská duše prožít ze sil, o nichž básník praví, že pocházejí z velkého, velkolepého osudu, který člověka pozvedá tím, že ho drtí. Otřesy zprostředkované tragediemi pocházejí z tohoto osudu a jeho vylíčení, ovšem tak, že můžeme říci; Zápletky, vlákna, jež mají být tragedií zaplétána a zase rozplétána, spočívají v jistých individuálních prožitcích lidské duše, vyvolávaných vnějším světem; tyto prožitky lze v mnoha ohledech těžko vytušit, protože jen obtížně vnikáme do individuální sféry lidské duše, přesto je však vytušit a vybádat můžeme, máme-li smysl pro to, co se v lidské duši děje v důsledku jejího poměru k životu. Máme pocit, že duše je tak či onak zapletena do toho či onoho životního osudu, prožívá-li něco tragického, jak je to [v tragedii] ztvárňováno.

Prameny pohádkové nálady a pohádkové skladby však spočívají hlouběji než tyto tragické zápletky. Cítíme, že tragika, ale i leccos jiného z oblasti umění nastává, vidíme-li, že člověk je například v určitém věku, v určitém životním období vystaven těm či oněm ranám osudu. Jestliže na nás působí tragedie, musíme předpokládat, že člověk je k příslušným zápletkám veden individuálním prožíváním, a máme pak pocit: Právě tomuto člověku, kterého nám tragedie předvádí s jeho zvláštními zážitky, musíme porozumět. V tragedii i v jiných uměleckých dílech máme před sebou jistý omezený okruh lidských záležitostí.

Přistupujeme-li s porozuměním k pohádkové skladbě a pohádkové náladě, máme jiný pocit, nikoli pocit právě popsany; prostě proto, že působení pohádky na lidskou duši je původní a elementární, a patří tak k působením nevědomým. Jestliže se však pokusíme získat cit pro to, oč se tu jedná, pak nám tento cit ukazuje: Do toho, co se vyjadřuje v různých pohádkách, člověk nemůže být uveden určitou životní situací, není to úzce vymezený okruh lidského prožívání, nýbrž je to něco, co spočívá tak hluboko v prožitcích lidské duše, že to je obecně lidské. Nemůžeme říci, že s něčím takovým se nějaká lidská duše, která se vžívá do určité situace, může setkat v určitém věku; to, co se vyjadřuje v pohádce, má kořeny tak hluboko v duši, že to člověk prožívá bez ohledu na to, je-li dítětem v raném dětském věku, nebo člověkem středních let, anebo starcem.

To, co se vyjadřuje v pohádce, se v nejhlubších prožitcích duše vine celým naším životem. Pohádka je ovšem volným, často dokonce hravým, obrazným výrazem prožitku, který se za ní skrývá. Estetické, umělecké prožívání pohádky je od toho, čemu pohádka odpovídá v niterných prožitcích duše, pro duši vzdáleno možná stejně - tohoto srovnání se můžeme odvážit - jako je, řekněme, chuťový prožitek na jazyku, požíváme-li jídlo, vzdálen od skrytých, složitých pochodů, kterými toto jídlo prochází v celkovém organismu, aby se

podílelo na jeho výstavbě. Čím jídlo prochází, se zprvu vymyká lidskému pozorování a poznání a vše, co člověk má, je požitek v chuti. Tyto dvě věci mají na první pohled velmi málo společného a z toho, jak nějaké jídlo chutná, není nikdo schopen poznat cokoli o úkolu tohoto jídla v celém životním procesu lidského organismu. Tak je i to, co člověk prožívá v estetickém prožitku pohádky, velmi vzdáleno tomu, co se děje v lidské duši, hluboko v nevědomí, když se to, co proudí a rozlévá se z pohádky, spojuje s lidskou duší, protože tato duše má neukojitelnou potřebu, aby pohádková látka proudila jejími duchovními tepnami, tak jako má organismus potřebu, aby v něm obíhaly živiny, potravní substance.

Použijeme-li metody, které zde byly popsány jako metody duchovního bádání, jako metody [umožňující] vnikání do spirituálních světů, získáme na určitém stupni duchovního poznání vědění o tom, že v hlubinách lidské duše se ustavičně, pro duši člověka zcela nevědomě, odehrávají duchovní procesy. V běžném, normálním životě tomu je s těmito duchovními procesy, odehrávajícími se hlubinách duše, tak, že se někdy vynoří jen v lehounkých, i pro vědomí polapitelných snových prožitcích. Když člověk například procitne ze spánku za zvláště příznivých okolností, může mít pocit: Vynořuji se z duchovního světa, v němž se přemýšlelo, v němž se rozjímalo, v němž se v hlubokých nezbadatelných prazákladech bytí odehrávalo něco, co se sice podobá prožitkům dne a co niterně souvisí s celou mou bytostí, co je však tomuto vědomému dennímu životu hluboce skryto.

Když duchovní badatel učiní jistý pokrok nebo dokáže-li již dokonce získávat zkušenosti ve světě, v němž se nacházejí duchovní bytosti a duchovní skutečnosti, je na tom často stejně. Může proniknout jakkoli daleko, přesto se znovu a znovu dostává jen na břeh světa, ve kterém k němu z hlubin nevědomí přicházejí duchovní děje, o nichž si říká: Tyto děje souvisejí s mou bytostí, mohu je skoro zachytit jako fátu morgánu, jež se objevuje před mým duchovním zrakem, přesto je však nezískávám v úplné podobě.

Toto nahlížení do nezbadatelných duchovních souvislostí, do nichž je lidská duše začleněna, je tím nejzvláštnějším prožitkem, který člověk může mít. Při pozorném sledování jistých intimních duševních pochodů se například ukáže, že duševní konflikty, které člověk prožívá i v hlubinách duše a které ztvárňuje v uměleckých dílech, v tragediích, lze poměrně snadno obhlédnout, na rozdíl od jistých obecně lidských duševních konfliktů, o nichž každodenní život vlastně nemá tušení a jimiž přesto každý člověk v každém věku prochází.

Jeden takovýto duševní konflikt, který objevíme pomocí duchovního bádání, se například odehrává, aniž o tom každodenní vědomí něco ví, každý den při probuzení, když duše vystupuje ze světa, v němž nevědomě přebývá během spánku, a opět se noří do svého fyzického těla. Jak říkám, každodenní vědomí o tom nemá tušení, přesto se tu jako prožitek duše dennodenně na dně této duše odehrává boj, který lze i v duchovním bádání zachytit jen v náznaku - boj, který v sobě zahrnuje vše, co můžeme nazvat bojem duše uzavřené v sobě, v sobě se prožívající, osamělé a hledající své duchovní cesty, s obrovskými silami přírodního bytí, s nimiž jsme ve vnějším životě konfrontováni, když tu jako lidé poněkud bezmocně stojíme a prožíváme, jak se nad bezmocnými lidmi vybíjejí hromy a blesky, vybíjejí živly. Ale to všechno, dokonce i když se to objevuje způsobem tak velkolepým, jako některé vzácné prožitky přírodních živlů v jejich poměru k člověku, je maličkost oproti boji, jež zůstává v nevědomí a který se odehrává při probouzení, když se duše, která v sobě prožívá své

duševní bytí, musí spojit se silami a substancemi čistě přírodního těla, do něhož se noří, aby opět používala smysly, v nichž působí přírodní síly. Je to jako touha lidské duše ponořit se do toho, co je čistě přírodní, touha, která se naplňuje při každém probouzení, a zároveň je to jako zachvění, jako pocit bezmoci vůči tomu, co existuje jako věčný protiklad lidské duše, vůči tomu čistě přírodnímu, co vládne ve vnější tělesnosti, do níž se člověk probouzí. Jakkoli podivně zní, že takovýto boj se denně odehrává na dně lidské duše, je to přesto prožitek, který kolem lidské duše, byť nevědomě, prochází. Lidská duše nemůže *vědět*, co se tu odehrává, každé nové ráno však tento boj *prožívá* a každá duše, třebaže o tom nic neví, se přesto nachází - vším, čím je, všemi svými vlastnostmi, celou svou bytostí, individuálním zabarvením své existence - pod dojmem tohoto boje.

Něčím jiným, co se odehrává v hlubinách lidské duše a co může být zachyceno duchovním bádáním, je to, co představuje okamžik usínání. Jakmile se duše vytáhne ze smyslů a končetin, jakmile vnější tělo zanechá za sebou ve fyzicko-smyslovém světě, přistoupí k ní to, co můžeme nazývat cítěním její niternosti. Pak teprve nevědomě prožívá vnitřní boje, které se odehrávají v důsledku toho, že tato lidská duše je v životě poutána na vnější hmotu a musí dělat věci, které mají původ v tom, že je s vnější hmotou zapletená. Cítí přívěsky smyslového světa, jimiž je zatížena, a cítí je jako překážky, které ji morálně zadržují. V lidské duši se nevědomě po usnutí, když se duše odeberá do spánku a je sama se sebou, odehrává morální nálada, o níž si nemůžeme učinit představu pomocí žádné vnější morální nálady. A ještě i leckterá jiná nálada se v duši odehrává právě tehdy, když je tato duše osvobozena od těla a vede od usnutí do probuzení čistě duchovní existenci.

Nesmíme si však představovat, že tyto děje, odehrávající se v hloubi duše, tu v bdělém stavu nejsou. Duchovní bádání například ukazuje jako velmi zajímavý výsledek jednu věc. Ukazuje, že člověk nesní jen tehdy, kdy se domnívá, že sní, ale že sní po celý den. Duše je vpravdě stále plná snů, pouze si jich člověk zatím nevšimá, protože denní vědomí je oproti snovému vědomí silnější. Tak jako působení silnějšího světla zhasí slabší světlo, zhasí denní vědomí to, co se právě během denního života neustále odehrává jako zcela kontinuální snový prožitek a co je na dně duše vždy přítomné. Člověk sní neustále, jen si toho není vždy vědom. Z množství snových prožitků, ze snů, které zůstávají nevědomými a které představují nekonečnou spoustu oproti prožitkům denního vědomí, se pozvedají sny vstupující člověku do vědomí, jako by se z rozlehlého jezera pozvedla jednotlivá vodní kapka, obsažená v ostatní vodní spouště. Avšak toto snění, které zůstává nevědomým, je duchovním prožíváním duše. Na dně duše se tedy dějí určité věci, určité prožitky. Odehrávají se duševní prožitky, uložené hluboko v nevědomých oblastech, podobně jako se v těle odehrávají chemické pochody, spočívající v nevědomí.

Dáme-li s uvedenými skutečnostmi do souvislosti jinou skutečnost, která nám zde již vyplynula z těchto přednášek, na skryté stránky duševního života, o nichž byla právě řeč, bude vrženo ještě jiné světlo. Častěji jsme již zdůraznili - zvláště jsme na to upozornili v minulé přednášce - že v průběhu vývoje lidstva na Zemi se celý duševní život proměňoval. Podíváme-li se na průběh vývoje lidstva daleko, daleko zpět, zjistíme, že duše pradávného člověka měla zcela jiné prožitky než dnešní lidská duše. Už jsme mluvili o tom - a v budoucích přednáškách o tom budeme ještě dále mluvit - že pradávný člověk v raných dobách vývoje měl jisté prvotní jasnozření. Nahlížení na svět, které je dnes v bdělém stavu

duše normální, kdy na základě vnějšího podnětu přijímáme smyslové dojmy a kdy prostřednictvím rozumu, rozvahy, citu a vůle tyto smyslové dojmy v dnešním vědomí spojujeme, takové vědomí existuje jen v současnosti. Vyvinulo se ze starších forem vědomí lidstva, které - použijeme-li to slovo v dobrém smyslu - byly jasnozřivějším stavem, kdy lidé byli v jistých přechodných stavech mezi bděním a spánkem schopni zcela běžně prožívat něco z duchovních světů. I když si člověk tenkrát ještě nemohl uvědomovat sám sebe, ve svém normálním vědomí nebyl tak vzdálen prožitkům, které se v hlubinách duše odehrávají způsobem, jaký zde byl dnes zmíněn.

V pradávných dobách spatřoval člověk své spojení s duchovním světem více mimo sebe. Viděl, že věci, které se odehrávají v jeho duši, tyto hluboko v duši spočívající děje, souvisejí s jistými duchovními skutečnostmi, žijícími v univerzu. Viděl, jak tyto duchovní skutečnosti procházejí jeho duší, a mnohem více se ještě cítil spřízněn s duchovně-duševními bytostmi a skutečnostmi univerza. Byla to vlastnost původně jasnozřivého stavu lidstva. A jestliže dnes může mít člověk následující pocit jen ve zcela zvláštním naladění, míval ho v dřívějších dobách velmi často a měl ho možná nejenom jakožto člověk umělecký, ale i jakožto člověk zcela jednoduchý.

Může se ukázat, že v hlubinách duše spočívá zcela neurčitě - tak neurčitě, jak je to jen možné - prožitek, který nevystoupí do vědomí, prožitek jako ty právě vylíčené, který se odehrává v hlubinách duše. Vůbec nic z tohoto prožitku nevstupuje do vědomého denního života. V duši však něco je - podobně jako jev organismu hlad, skutečně jako se v organismu vyskytuje hlad. A jako člověk potřebuje něco na hlad, potřebuje něco i na tuto neurčitou náladu, která vychází z prožitku uloženého hluboko v duši. Pak se cítí nucen sáhnout buďto po již existující pohádce, po pověsti, anebo možná, je-li uměleckého založení, sám vytvořit něco takového, co pociťuje tak, že všechna slova, která může teoreticky použít, vypadají před takovýmto prožitkem jako dětské zajíkání. A právě tak vznikají pohádkové obrazy. Toto vědomé naplnění duše pohádkovými obrazy je pak tím, co je vůči hladu, který byl právě popsán, potravou duše.

Protože v dávnějších dobách vývoje lidstva měla každá lidská duše dosud blíže k jasnozřivému vnímání svých niterných duchovních prožitků, mohla prostá lidová duše, jež pociťovala zmíněný hlad mnohem zřetelněji, než tomu může být dnes, hledat případně potravu v obrazech, které pak vznikly prostřednictvím tvořící lidské duše a které dnes nacházíme v dochovaných pohádkách různých národů. Lidská duše se cítila být spřízněná s tím, čím je duchovní bytí. Více či méně vědomě cítila vnitřní boje, jež musela prožívat, aniž jim rozuměla, a vyjadřovala je v obrazech, které se tudíž jen vzdáleně podobají tomu, co se odehrávalo v základech duše. A přece můžeme cítit, že tu je souvislost mezi tím, co se vyslovuje v pohádce, a těmito nezbadatelně hlubokými prožitky lidské duše.

Jak ukazuje zkušenost či prožitek, dětská duše často provádí to, že si ve svém nitru vytvoří něco jako jednoduchého kamaráda, který existuje jen pro tuto dětskou duši, nicméně ji doprovází a účastní se nejrůznějších životních událostí. Kdo by například neznal děti, které si s sebou vedou životem jisté neviditelné kamarády, o nichž si představují, že jsou tu, když se přihodí něco, co těm dětem udělá radost, a kteří se jako neviditelní duchovní či duševní přátelé účastní, když dítě prožívá to či ono? V oblasti lidské zkušenosti můžeme velmi často prožít, jak zle na dětskou duši zapůsobí, když pak přijde „rozumný“ člověk, uslyší, že dítě

má takového duševního přítele, a chce mu ho vymluvit, dokonce možná považuje pro dítě za léčivé, aby mu tohoto přítele vymluvil. Dítě za svým duševním přítelem truchlí. A je-li vnímavé pro duchovně-duševní nálady, znamená toto truchlení ještě mnohem více, může způsobit jeho rozstonání, jeho chřadnutí. To je naprosto reálný prožitek, který souvisí s hluboce niternými ději v lidské duši.

Aniž napadrt' rozbijeme vůni pohádky, můžeme tento prostý prožitek cítit v pohádce o dítěti a kuňce, kterou uvedli bratři Grimmové. Vyprávějí nám o dítěti, které vždycky nechává jíst kromě sebe i kuňku. Kuňka ale pije jenom mléko. Dítě se zvířetem rozmlouvá jako s člověkem. Jednoho dne se dítěti zachce, aby kuňka pojedla také jeho chlebička. Uslyší to matka, přijde a zvíře zabije. Dítě začne chřadnout, onemocní a umře.

Cítíme, že v pohádce doznívají duševní nálady, které se naprosto a skutečně odehrávají v hlubinách duše a které se vskutku odehrávají tak, že lidská duše tyto nálady zná nejen v jistých životních obdobích, ale prostě díky tomu, že člověk je člověkem, bez ohledu na to, jestli dítětem, nebo dospělým. Každá lidská duše tudíž může cítit toto doznívání, může cítit, jak to, co prožívá a čemu nerozumí, co dokonce ani nepozvedá do vědomí, souvisí s tím, co pak v pohádce působí pro duši stejně, jako působí jídlo na chuťový smysl jazyka. Pohádka se pak pro duši stává něčím podobným, čím je potravina, je-li použita pro organismus. Je lákavé hledat v hlubokých prožitcích duše to, co pak doznívá v různých pohádkách. Bylo by samozřejmě velkým úkolem prozkoumat právě z tohoto hlediska jednotlivé pohádky, které jsou v tak hojném počtu posbírány. Zabrало by to velmi mnoho času. Snad je ale možné přenést to, co lze ukázat na jednotlivých pohádkách, na všechny pohádky, které můžeme považovat za pravé.

Vezměme si jinou pohádku, kterou sebrali rovněž bratři Grimmové, pohádku o Rampelníčkoví*. Mlynář tvrdí králi o své dceři, že umí spřádat slámu na zlato; král ho tedy vyzve, aby dceru přivedl do zámku, aby viděli, co dovede. Dcera se dostaví do zámku. Zavřou ji do komůrky a dají jí otep slámy, nechť ukáže, co umí. Dcera sedí v komůrce a neví, co počít. A jak tam tak sedí a neví, co dál, objeví se před ní mužiček a praví: Co mi dáš, když ti spředu slámu na zlato? Mlynářovic dcerka mu dá svůj náhrdelník a mužiček spřede slámu na zlato. Král se tomu nesmírně diví, ale chce zlata ještě víc a poručí, aby spředla slámu ještě jednou. Znovu ji zavřou do komůrky, a jak tak sedí před tou spoustou slámy, objeví se opět mužiček a praví: Co mi dáš, když ti spředu slámu na zlato? Dá mu prstýnek a mužiček opět spřede slámu na zlato. Král chce mít ale ještě víc zlata. A když potřetí sedí v komůrce a znovu se objeví mužiček, nemá už nic, co by mu dala. Tu řekne mužiček,

* V něm. orig. *Rumpelstilzchen*, což bývá překládáno také jako Rumpelníček, Dupynočka, Hrombuchdup apod. (Pozn. překl.)

aby mu, až se stane královnou, dala první dítě, které se jí narodí. Dívka mu to slíbí. A když se pak dítě narodí a mužiček přijde, aby jí připomněl slib, dívka ho požádá o odklad. Na to mužiček praví: Když mi řekneš, jak se jmenuju, můžeš se zprostit svého slibu. - Dívka chce znát všechna jména, i to, které patří mužíčkoví. Nakonec, poté co učiní několik marných pokusů, se jí skutečně podaří uvést jméno mužička: Rampelníček.

Skutečně vůči žádnému jinému uměleckému dílu nemá člověk tak silný pocit, že se může těšit z bezprostředního obrazu, a přesto vědět o hluboce niterném duševním prožitku, z něhož se taková pohádka zrodila. Třebaže je takové srovnání triviální, může být možná přece jen trefné: Stejně jako může člověk velmi dobře znát chemii potravin, a přesto si pochutnat na dobrém soustu, je také možné, aby něco věděl o hlubokých niterných duševních prožitcích, které jsou pouze prožívány, nikoli uvědomovány a které se naznačeným způsobem uplatňují v pohádkových obrazech. Ano, tato osamělá lidská duše - neboť ve spánku, ale i během ostatního života je sama o sobě osamělá, přestože je spojená s tělem - cítí, avšak nevědomě, prožívá a nerozumí tomu, celý ten protiklad, v němž se nachází vůči svým vlastním nekonečným úkolům, vůči svému vlastnímu začlenění do božského světa.

Lidská duše cítí, jak málo dokáže, srovná-li to s tím, co dokáže příroda venku, která všechny věci proměňuje jednu v druhou, která je skutečně velkou čarodějkou, jíž by lidská duše tak ráda byla. Ve vědomí to může člověk pominout, může tuto vzdálenost lidského nitra od vševědoucnosti a vše- mohoucnosti ducha v přírodě s lehkým srdcem přejít. Avšak v hlubokých prožitcích duše ta věc tak snadno vyřízená není. Lidská duše by musela zahynout, kdyby v sobě, v bytosti, kterou zprvu vnímá, necítila ještě hlubší bytost, na níž může stavět a o níž si může říci: Jakkoli nedokonalá zatím ještě musím být - tato bytost ve mně je chytřejší, ona ve mně vládne, ona mě může nést k nejvyšším dovednostem, může mi propůjčit křídla, kdy před sebou uvidím nekonečnou perspektivu rozprostřenou do nekonečné budoucnosti. Pak dokážu to, co teď ještě nedokážu, neboť je ve mně něco, co je nekonečně víc než to, co ve mně „zná“. To je mým věrným pomocníkem. Musím k němu jen získat vztah, musím jen skutečně dokázat spojit určitý pojem s touto bytostí, která přebývá ve mně samé a je chytřejší, moudřejší a dovednější, než jsem já sama.

A nyní si opět zkusme zpřítomnit toto zacházení lidské duše se sebou samou, toto nevědomé zacházení s onou dovednější částí v duši, a v pohádce o Rampelníčkoví zkusme pocítit ono doznívání, to, co duše prožívá v mlynářovic dcerce, která nedovede spříst slámu na zlato, která však v onom mužíčkoví nachází zručného a věrného pomocníka. Hluboko v základech duše, v obrazech, jejichž vůně nezaniká, známe-li původ, máme dán hluboce niterný duševní život.

Anebo si vezměme něco jiného a nemějte mi za zlé, když to spojím s jistými věcmi, které možná vypadají na první pohled osobně, které však naprosto nejsou osobně míněny. To, oč se tu jedná, se vysvětlí, když zde tuto malou osobní nuanci ponechám.

V mé *Tajné vědě v nástinu* najdete popis evoluce světa. O ní samé teď mluvit nechci, to můžeme udělat při jiné příležitosti. Ve zmíněném popisu evoluce světa se mluví o tom, že naše Země sama jako planeta ve vesmíru prošla jistými stadii, která můžeme přirovnat k posloupnosti životů jednoho člověka. Podobně jako jeden člověk prochází po sobě následujícími životy, prošla naše Země různými stupni planetárního života, vtěleními. Z

jistých důvodů mluvíme v duchovní vědě o tom, že Země, než započala svou zemskou existenci, prošla určitým druhem měsíční existence a před ní určitým druhem sluneční existence; můžeme tedy mluvit o tom, že v pradávné minulosti tu byla sluneční existence jako planetární existence předcházející naší zemské existenci, pradávné Slunce, které ještě bylo spojené se Zemí. V průběhu vývoje pak došlo k rozštěpení na Slunce a Zemi. Z toho, co bylo původně Sluncem, se odštěpil také Měsíc a dnešní Slunce, které není oním prapůvodním Sluncem, nýbrž jaksí jenom jeho kusem, a můžeme tedy mluvit o prapůvodním Slunci a jeho nástupci, dnešním Slunci. A také o dnešním Měsíci můžeme mluvit jako o produktu starého Slunce. Jestliže duchovně-vědecké bádání sleduje ve zpětném nazírání vývoj Země až do chvíle, kdy se jako samostatné vesmírné těleso vytvořilo druhé, nynější Slunce, pak musíme říci, že tenkrát mezi bytostmi, které by již bývaly mohly být vnímány vnějšími smysly, byly ve zvířecí řadě jen bytosti, jež se ve vzestupné řadě vyvinuly až k zárodku ryb.

Všechny tyto věci si lze podrobněji přečíst - a také pochopit - v *Tajné vědě*. Zjistit je však lze pouze duchovně-vědeckými metodami bádání. Tenkrát, když byly zjištěny a mnou zapsány (tedy zjištěny tenkrát nebyly, ale byly mnou zapsány v *Tajné vědě*), pro mě byla - a to je teď to osobní, co chci podotknout - ona pohádka zcela neznámá; že pro mě byla zcela neznámá, mohu konstatovat velmi přesně, protože jsem ji teprve později našel ve Wundtově *Psychologii národů*³, jejíž zdroje jsem pak teprve dále sledoval.

Dříve než tu pohádku krátce nastíním, chtěl bych předeslat jednu věc: Všechno, co duchovní badatel může takto vybádat v duchovním světě - a tyto věci, které byly právě uvedeny, musí být vybádány v duchovním světě, neboť jinak už tu nejsou - všechno, co je takto vybádáno, představuje svět, s nímž je lidská duše spojena. V nejhlubších prázkladech své duše jsme s tímto světem spojeni. Tento svět tu stále je, nevědomě do tohoto duchovního světa dokonce vstupujeme, když se v běžném životě noříme do spánku. Naše duše je s ním spojena; má v sobě nejen prožitky, které získává během spánku, ale i ty, které souvisejí s celým vývojem a které byly právě naznačeny. Kdyby to nebylo paradoxní, mohli bychom říci: V nevědomém stayu o něm duše ví, prožívá sebe samu v plynoucím proudu, jenž vzešel z prapůvodního Slunce a pak z dceřiného Slunce, které teď vidíme zářit na obloze, a z Měsíce, který je také následníkem onoho prapůvodního Slunce. A lidská duše prožívá i to, že duchovně-duševně prošla bytím, v němž dosud nebyla spojená s pozemskou hmotou, v němž ale mohla shlížet na pozemské děje, například na dobu, během níž byly nejvyššími zvířecími organismy zárodky ryb, kdy vznikly nynější Slunce a nynější Měsíc a oddělily se od Země. V nevědomí je duše s těmito ději spjata.

Sledujme nyní krátce a v nástinu jednu pohádku nacházející se u primitivních národů⁴. Tyto národy vyprávějí: Byl jednou jeden muž, který však měl jako člověk povahu stromové pryskyřice a svou práci mohl vykonávat vždy jen v noci; kdyby totiž svou práci vykonával ve dne, slunce by ho roztavilo. Jednou se mu však stalo, že přece jen vyšel za dne, aby nachytal ryby. A tu se ten člověk, který vlastně představuje stromovou pryskyřici, roztavil. Jeho synové se rozhodli, že jej pomstí. A začali střílet šípy. Stříleli tak, že tyto šípy tvořily určité obrazce, kupily se na sebe, až vznikl žebřík vedoucí do nebe. Po tomto žebříku stoupali vzhůru, jeden přes den, druhý za noci. A jeden se stal Sluncem a druhý Měsícem.

Nemám ve zvyku vykládat takovéto věci abstraktně a používat na ně rozumové pojmy. Něco jiného je ale jako výsledek bádání cítit, že lidská duše je ve svých hlubinách spojena s

tím, co se děje ve světě a co lze pojmout jen duchovně, že tato lidská duše je s tím vším spojena a lační po tom, aby mohla v obrazech prožívat to, co představuje její nejhlubší nevědomé prožitky. Když to člověk cítí, pak cítí, uvede-li se nastíněná pohádka, dozvuky toho, co lidská duše prožívala jako prapůvodní Slunce a jako vznik [nového] Slunce a Měsíce v rybím období Země. A v jistém ohledu to pro mě - to je opět ona osobní nuance - byl velmi důležitý zážitek, když jsem dlouho poté, co byly zmíněné věci zapsány v mé *Tajné vědě*, objevil tuto pohádku. Byť mě ani nenapadne, abych to celé abstraktně vykládal, spojuje se mi zcela určitý pocit, který mám, studuji-li evoluci světa, s jiným pocitem, oddám-li se nádherným obrazům této pohádky.

Nebo si vezměme jinou, pozoruhodnou melanéskou pohádku⁵. Dříve než o ní budeme mluvit, připomeňme si, že lidská duše, jak vyplývá z duchovního bádání, naprosto souvisí také se současnými jevy a skutečnostmi univerza. I když je to řečeno velmi obrazně, z hlediska duchovní vědy je přesto v určitém ohledu správné, řekneme-li: Jakmile lidská duše ve spánku opustí fyzické tělo, vede život bezprostředně spjatý s celým kosmem, cítí se být s celým kosmem spřízněná.

Existuje možnost, jak si snadno vzpomenout na spřízněnost lidské duše, například lidského Já, s kosmem, nebo alespoň s něčím v kosmu významným. Obrátíme pohled ke světu rostlin a řekneme si: Tato rostlina roste, růst však může jen pod vlivem slunečního světla a tepla. Máme před sebou rostlinu kořenící v zemi. V duchovní vědě říkáme: Tato rostlina sestává z fyzického těla a z těla životního, které jí prostupuje. To však nestačí, aby rostlina rostla a rozvíjela se. K tomu jsou nezbytné síly, které na rostlinu působí ze Slunce.

Jestliže pozorujeme lidské tělo, zatímco člověk spí, má toto spící lidské tělo do jisté míry hodnotu rostliny. Jakožto spící tělo je něčím podobným jako rostlina, neboť má sílu růst, kterou má v sobě rostlina. Člověk je ale emancipovaný vůči kosmickému řádu, do něhož je rostlina začleněna. Aby na rostlinu mohlo působit sluneční světlo, musí si počkat na východ a západ slunce. Je vázána na vnější kosmický řád. Člověk na něj vázán není. Proč ne? Protože je vskutku pravdou, co ukazuje duchovní věda: že člověk ze svého Já - které je ve spánku mimo jeho fyzické tělo, jež se nám pak jeví jako rostlina - rozvíjí pro fyzické tělo to, co rozvíjí Slunce pro rostlinu. Tak jako Slunce zalévá světlem rostliny, Já zalévá světlem, spí-li člověk, jeho rostlině se podobající fyzické tělo. Jako Slunce spočívá nad rostlinami, spočívá lidské Já - duchovně - nad spícím fyzickým tělem, jež má charakter rostliny. Já člověka je spřízněno se slunečním bytím. Ba lze říci, že Já samotné je pro spící lidské tělo něčím na způsob Slunce; způsobuje jeho prospívání během spánku, způsobuje, že mohou být vylepšovány síly, které se během bdění opotřebovaly. Pociťujeme-li to, povšimneme si, že lidské Já je spřízněno se Sluncem. Tak jako Slunce - to nám pak duchovní věda ukazuje víc a víc - putuje po nebeské báni (mluvím samozřejmě o zdánlivém pohybu Slunce) a jako se v jistém ohledu mění působnost jeho paprsků podle toho, stojí-li před tím či oním souhvězdím zvěrokruhu, prochází také lidské Já různými fázemi svých prožitků, takže z jedné fáze působí na fyzické tělo takto a z jiné fáze zase jinak. V duchovní vědě cítíme, že Slunce působí na Zemi jinak, podle toho, zakrývá-li například souhvězdí Berana, souhvězdí Býka atd. Nehovoříme proto o Slunci obecně, nýbrž o působení Slunce ze dvanácti souhvězdí, máme vždy na mysli průchod Slunce dvanácti souhvězdími zvěrokruhu - a poukážeme pak na spřízněnost proměňujícího se Já s obměňujícím se slunečním působením.

Vezměme nyní všechno, co zde mohlo být jen nastíněno, co je však dále rozvedeno v *Tajné vědě*, jako něco, co může být získáno v podobě duchovně-duševního poznání; považujme to tedy za něco, co se odehrává na dně lidské duše a zůstává nevědomým, co se však odehrává tak, že to znamená niterné prožívání se společně s duchovními silami kosmu, uplatňujícími se ve stálicích a planetách, a to vše, co nám duchovní věda přináší jako tajemství univerza, porovnejme s jednou melanéskou pohádkou, kterou chci opět jen krátce nastínit:

Na silnici leží kámen. Tento kámen je matkou Quatla. Quatl má však ještě jedenáct dalších bratrů. Poté co byl Quatl spolu se svými jedenácti bratry stvořen, začal sám tvořit současný svět. Ve světě, který tenkrát vytvořil, nebyl ještě znám rozdíl mezi dnem a nocí. Tu se Quatl dovídá, že kdesi existuje ostrov, na kterém rozdíl mezi dnem a nocí existuje. Vydá se tam a vrátí se odsud s několika bytostmi. A vlivem těchto bytostí na bytosti v jeho zemi začnou jeho bytosti prožívat střídání spánku a bdění; východ a západ slunce se pro ně odehrává duševně.

Je pozoruhodné, co v této pohádce opět doznívá. Máme-li celou pohádku před sebou, zní takřka v každé větě něco z toho, co souvisí s tajemstvími světa, zní tu něco z toho, co duše ve smyslu duchovní vědy prožívá ve svých hlubinách. Není tomu tak, že musíme říci: Prameny pohádkové nálady, pohádkové skladby spočívají v hlubinách lidské duše! Tyto pohádky jsou ztvárněny jako obrazy, protože je třeba vzít si na pomoc vnější děje, aby bylo poskytnuto to, co má být duchovní potravou pro hlad, vyvěrající z popsaných prožitků. Musíme také říci: Ano, jsme od těchto prožitků velmi vzdáleni, ale můžeme cítit jejich doznívání v pohádkových obrazech.

Jestliže si to uvědomíme, nebudeme se již divit, že ty nejkrásnější, nejcharakterističtější pohádky jsou známy a dochovaly se nám právě z oněch dávnějších dob, kdy lidé ještě měli jisté jasnozřivé vědomí a mohli tak snadněji dospět k tomu, co je pramenem této pohádkové nálady a těchto pohádkových skladeb, a ani se již nedivíme, že v krajích, kde lidé ve svých duších mají k duchovním pramenům dosud blíž než duše Západu, například v Indii (a v Orientu vůbec), mohou mít pohádky ještě mnohem charakterističtější ráz.

Nebudeme se pak ale ani divit, že v německých pohádkách, které Jakob a Wilhelm Grimmové sbírali v podobě, v jaké jsme je mohli poslouchat od příbuzných nebo od jiných, často prostých lidí, nalézáme příběhy upomínající na ony časy evropského života, v nichž vznikaly také velké hrdinské eposy, a že pohádky obsahují rysy, které nacházíme i ve velkých mýtech a hrdinských eposech. Dále se ani nedivíme, slyšíme-li, že se posléze ukázalo, že ty nejvýznamnější pohádky jsou ještě starší než hrdinské eposy, protože tyto eposy ukazují jen člověka v určitém životním období a v určité situaci, zatímco to, co žije v pohádkách, je obecně lidské a odehrává se s duší od prvního do posledního dechu, přes všechna životní období. A nedivíme se, vtěs- ná-li pohádka do obrazu například to, co bylo nazváno hlubokým prožitkem duše, onen pocit při probouzení, pocit vlastní nepřiměřenosti vůči přírodním silám, před nimiž člověk bezmocně stojí a na něž stačí jen tehdy, má-li v duši zároveň útěchu: Je ve mně něco, co mě přesahuje a co ze mě v jistém ohledu dělá opět vítěze nad přírodními silami.

Cítíme-li tuto náladu, pak také cítíme, proč se v pohádkách tak často objevují obři, s nimiž se člověk potýká. Proč se tam objevují obři? Inu, obři vznikají jako obraz zcela samozřejmě z nálady, kterou má duše, chce-li se ráno opět vydat do svého fyzického těla a vidí sama sebe postavenou před přírodní síly - pro lidskou duši „obrovité“ - které zabírají tělo. Co zde duše cítí jako boj, co tu může pociťovat, je zcela správně ztvárněno (nikoli však v rozumových pojmech), jak to odpovídá lidské duši, v rozmanitých bojích člověka s obry. Duše cítí, když to vše před ni předstoupí, že v celém tom boji a v celém svém postavení vůči obrům má jen jedno - svou chytrost. Neboť k tomu patří tento pocit: Mohla bych teď do svého těla, leč co jsem já proti všem těm obrovským silám univerza! Mám ale něco, co tu, v těchto obrech, není, a to je chytrost, rozum! - Takto to stojí nevědomě před duší, i když si musí říci, že proti obrovským silám univerza nic nezmuže, a doslova vidíme, jak se do toho duše vžívá, vyjadřuje-li popsanou náladu tímto obrazem:

Je jeden člověk a ten člověk jde po silnici, až dojde k hostinci.⁶ V tom hostinci si objedná mléčnou polévku. Do polévky nalétají mouchy. Člověk sní polévku a mouchy nechá. Potom plácne do talíře, spočítá mouchy, které zabil, a vítězoslavně zvolá: Sto jednou ranou! Hostinský mu na krk pověsí cedulku: Zabil sto jednou ranou. Pak jde ten člověk silnicí dál a přijde do jiného kraje, kde z okna zámku právě kouká král. Spatří toho člověka s cedulkou a řekne si: Toho bych mohl potřebovat. Přijme jej do svých služeb a pověří ho zcela určitým úkolem. Řekne mu: Hleď, do mého království vpadnou vždycky celé hordy medvědů. Když jsi zabil sto jednou ranou, dokážeš jistě zabít i ty medvědy. Dotyčný praví: Udělám to! Ale dokud tu ti medvědi nejsou, chci dobrou mzdu a pořádné jídlo; říká si totiž: Jestli to nedokážu, aspoň se budu mít do té doby dobře. - Když pak nadejde chvíle, kdy přitáhnou medvědi, shromáždí všelijaké potraviny a jiné dobré věci, které medvědi rádi jedí. Jde medvědům naproti a ty věci nastraží. Medvědi přitáhnou, dají se do jídla a žerou tak dlouho, až jsou nacpaní k prasknutí a jen leží a nemohou se hnout. Tu jednoho po druhém zabije. Přijde král a vidí, co dokázal. On ale řekne: Nechal jsem je skákat přes hůl a při tom jsem jim srazil hlavy! Král tím byl velmi povzbuzen a pověřil ho jiným úkolem. Řekl mu: Pohleď, do mého království co nevidět přitáhnou také obři a ty mi musíš pomoci i s nimi. A ten člověk mu to slíbil. Když ta chvíle nastala, vzal opět spoustu dobrých věcí k jídlu, ale také skřivana a kus tvarohu. Tu jeden z obrů pravil: Však my ti ukážeme, že jsme silnější! A vzal kámen a rozdrtil ho v ruce. Tomu člověku řekl: Takhle jsme silní! Co proti nám zmůžeš? Druhý obr vzal šíp, vystřelil ho tak vysoko, že spadl dolů až za velmi dlouhou dobu, a řekl: Takhle jsme silní! Co proti nám zmůžeš? Tu řekl ten člověk, který zabil sto jednou ranou: To všechno svedu ještě mnohem lépe! Vzal malý kousek tvarohu a kámen, ten kámen tvarohem potřel a řekl obroví: Z toho kamene vymačkám vodu! A zmáčkl tvaroh, až voda vystříkla. Obři užasli nad tou silou, jíž dokázal z kamene vymačkat vodu. Potom vzal skřivana, vypustil ho a řekl obrům: Tvůj šíp se vrátil, ale můj šíp, který jsem vystřelil, poletí tak vysoko, že už se vůbec nikdy nevrátí! Skřivan se totiž už nevrátil. Obři byli celí zkoprnělí a shodli se, že ho mohou přemoci jen lstí; že by ho totiž dokázali přemoci svou obří silou, na to už ani nepomysleli. Přelstít toho člověka se jim však nepodařilo, on přelstil je. Když šli všichni spát, nasadil si na hlavu nafouklý vepřový měchýř, v němž bylo něco krve. Obři si řekli: Dokud je vzhůru, ne- přemůžeme ho, proto ho musíme přemoci ve spánku. A když usnul, vrhli se na něj a začali ho tlouct, až měchýř praskl a vystříkla krev; tu si pomysleli, že ho přemohli, a záhy sami usnuli. A usnuli tak hluboce, že je ten člověk dokázal ve spánku přemoci.

Třebaže zde pohádka, podobně jako leckteré sny, vyznívá nejasně a málo uspokojivě, máme v ní přece jen před sebou ztvárnění boje lidské duše s přírodními silami, nejprve boj s „medvědy“, který pak přechází v boj s „obry“. V této pohádce však vidíme ještě něco jiného. Člověka, který zabil sto jednou ranou, máme před sebou takovým způsobem, že cítíme doznívání toho, co žije v nejhlubším nevědomí duše: Ve své chytrosti může vždy nalézt útěchu nad oněmi mocnějšími silami, které musí pociťovat jako obrovité. Není dobré, když člověk zcela abstraktně a v jednotlivých rysech vykládá to, co je umělecky zpracováno v obrazech. O to vůbec nejde. Jestliže totiž člověk cítí, že pohádka je dozníváním dějů odehrávajících se v hloubi duše, nic tím na jejím utváření nezničí. Tyto děje jsou takového rázu, že toho sice můžeme mnoho, mnoho vědět (tolik, kolik toho jen o nich můžeme vědět díky duchovnímu bádání), a přesto: Jestliže se do nich znovu a znovu zaplétáme, jestliže je takto prožíváme, pak jsou přesto původní a elementární. A žádné vědění, které tu jinak je, nezničí schopnost vnést do pohádkové nálady to, co člověk takto v hlubinách duše prožívá.

Pro bádání je proto zcela jistě lákavé vědět, že v pohádce máme před sebou to, co duše naznačeným způsobem potřebuje kvůli svým nejhlubším prožitkům. Zároveň se neničí pohádková nálada, neboť právě ten, kdo možná v návaznosti na podstatu pohádky dospěje k hlubšímu nahlížení do pramenů podvědomého života, nachází v těchto pramenech něco, co pro vědomí ztrácí na bohatosti, je-li to podáno jen abstraktně, a vlastně zjišťuje, že pro ty nejhlubší duševní prožitky je podání pohádky skutečně obsáhlejší.

Pochopí pak, proč Goethe to, co bohatě prožíval a co Schiller vyjadřoval v abstraktně filosofických pojmech, ztvárnil ve výmluvných a mnohoznačných obrazech *Pohádky o zeleném hadu a krásné Lilii*. Ačkoli tedy Goethe hodně přemýšlel, chtěl to, co pociťoval ve vztahu k tomu nejhlubšímu v základech a v podvědomí lidského duševního života, vyslovit v obrazech.

A protože pohádka souvisí s tím nejnítěrnějším v duši, s tím, co je tak hluboce spjata s tím nejnítěrnějším, co je v lidské duši, je právě ona formou podání, která je pro dětskou duši nejpřiměřenější. Neboť o pohádce můžeme říci, že tou nejjednodušší formou dokáže vyjádřit to nejhlubší z duchovního života. Pozvolna pociťujeme, že v celém vědomém uměleckém životě není tak velkého umění, jakým je umění, které dokonává cestu od hlubin duševního života, vymykajících se porozumění, k půvabným, často hravým obrazům pohádky. Dokáže-li někdo vyjádřit obtížně srozumitelné těmi nejsamozřejmějšími formami, pak je to to největší, nejpřirozenější umění, umění bytostně související s člověkem. A jelikož v dítěti lidská bytost souvisí dosud původnějším způsobem s veškerým bytím, s veškerým životem, potřebuje také dítě pohádku jako potravu pro svou duši. To, co představuje duchovní sílu, se v dítěti může dosud pohybovat volněji. Nemá-li dětská duše zpustnout, nemůže to být ještě upnuto do abstraktních teoretických pojmů. Musí to ještě souviset s tím, co koření v hlubinách bytí.

Proto neučiníme duši dítěte většího dobrodiní, než necháme-li na ni působit to, co takto spojuje kořeny člověka s kořeny bytí. Protože dítě se ještě musí tvořivě podílet na svém vlastním utváření a protože musí samo vyvíjet utvářející síly pro svůj růst, pro rozvoj všech svých vloh, pociťuje v obrazech pohádky, v nichž je svými kořeny spjata s bytím, úžasnou stravu pro svou duši. A protože se člověk, dokonce i když se oddává racionalismu, rozumovosti, nikdy nemůže od kořenů bytí odpoutat a protože je s kořeny bytí nejtímněji spjat právě tehdy, kdy se nejvíce musí oddávat životu, vrací se - má-li ovšem zdravou a

upřímnou mysl - s radostí k pohádkám v každém věku. Neexistuje totiž věk, neexistuje životní situace, jež by nás mohla odcizit tomu, co proudí z pohádky, neboť bychom museli skoncovat s tím nejhlubším, co souvisí s lidskou přirozeností, kdybychom již neměli smysl pro to, co se z tohoto smyslu lidské přirozenosti, pro rozum tak nesrozumitelného, vyjadřuje v samozřejmých pohádkách a v samozřejmé, prosté, jednoduché pohádkové náladě.

Je proto pochopitelné, že lidé, kteří se dlouhý čas zabývali předáváním kulturou poněkud zastřených pohádek lidstvu (lidé jako například bratři Grimmové), byť k věci nepřistupovali z pozice duchovní vědy, přesto z celého způsobu, jak žili s pohádkami, které vynášeli na světlo z lidové kultury, měli pocit, že lidstvu dávají něco, co k této lidské přirozenosti neoddělitelně patří. Pak také pochopíme, že poté co se jistá rozumová kultura po staletí činila, aby lidskou duši a také dětskou duši pohádce odcizila, byly takové pohádkové sbírky, jako je sbírka bratří Grimmů, přijaty všemi lidmi, kteří jsou pro něco takového vnímaví, a že se opět staly obecným statkem nejen dětské duše, ale všech duší. Budou se jím stávat o to více, oč více nebude duchovní věda jen teorií, ale náladou duše, onou náladou, která bude duši víc a víc přivádět, citově přivádět k duchovním kořenům jejího bytí.

Tak se právě rozšířením duchovní vědy osvědčí to, oč usilovali praví sběratelé pohádek, kteří pohádky pravdivě vyciřovali a ztvárňovali, a co muž, jenž byl sám hlubokým přítelem pohádkového ztvárnění, často pravil na přednáškách⁷, které jsem měl příležitost vyslechnout, když opakoval krásná poetická slova, jimiž můžeme shrnout to, co vyplývá i z duchovně- -vědeckého studia pohádky, uskutečníme-li ho v dnešním smyslu. Můžeme to shrnout do slov, jež ve svých přednáškách pravil onen muž, který pohádky dovedl milovat, dovedl je sbírat a dovedl je ctít, a proto vždy rád navazoval na slova: Pohádky a pověsti jsou jako dobrý anděl, který je od narození, z domova dáván člověku na jeho životní pouť, aby mu byl po celé jeho putování životem důvěrným přítelem a aby mu ze života tím, že mu poskytuje toto přátelství, učinil pohádku vpravdě žijící v jeho nitru.

Poznámky

1 Goethova *Pohádka* (o zeleném hadu a krásné Lilii) vyšla v originále v roce 1795 v časopise *Die Hören* vydávaném Friedrichem Schillerem. Česky vyšla v roce 1942 (nakl. F.). Míller, překlad J. Hruša a J. Skořepa), 1995 (Votobia, překlad E. K.) a 2001 (Opherus, překlad J. Dostal).

Bliže k této pohádce viz Rudolf Steiner: *Goethes Geistesart in ihrer Offenbarung durch seinen Faust und durch das Märchen von der Schlange und der Lilie* (1918), in GA 22; a *Goethes geheime Offenbarung in seinem „Märchen von der grünen Schlange und der schönen Lilie“*, stať z roku 1918 a jedenáct přednášek z let 1904-1905 a 1908-1909, zvláštní vydání, Dornach 1982.

2 Friedrich Schiller: *Listy o estetické výchově*, Tübingen 1795. Česky vyšlo jako součást knihy Friedrich Schiller: *Výbor z filosofických spisů*, Svoboda-Libertas, Praha 1992, přeložili František Demel a Ivan Ozarčuk; dále samostatně jako *Estetická výchova*, Votobia, Olomouc 1995, přeložil Josef Hruša.

3 Wilhelm Wundt: *Volkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*, 10 svazků, Leipzig 1900nn.

4 Původ pohádky nebyl zjištěn.

5 Původ pohádky nebyl zjištěn.

6 Pohádka *Hundert auf einen Streich (Sto jednou ranou)*, in: *Ungarische Volksmärchen*, Pešť 1857, str. 106-113.

7 Výrok se připisuje Karlu Juliu Schröderovi.